

OPINIA națională

Revistă săptămânală de informație, opinie și idei de larg interes național, editată de FUNDATIA "ROMÂNIA DE MÂINE"

OPINIA PUBLICĂ, DEMOCRAȚIA ȘI STATUL DE DREPT "ÎNDATORIRI" ale statului de drept

Prof. dr. AURELIAN BONDREA

La o analiză atentă, nuanțată, a vieții economice și sociale contemporane rezultă că într-adevăr se poate vorbi despre "drepturi" și "îndatoriri" ale statului în raport cu cetățenii săi, cu interesele sociale și naționale pe care trebuie să le aperă. Dincolo de ideologii și în pofida diverselor curente care se combat reciproc în legătură cu funcțiile statului, teoreticieni, sociologi, economisti, juriști, politologi oferă neșfârșite serii de argumente care susțin sau critică diversele poziții privind rolul statului. Astfel, în lumea contemporană s-au amplificat dezbatările privind relația dintre gradul de democrație al unei țări și afirmarea efectivă a statului de drept. Am abordat anterior unele aspecte principale ale unor asemenea raporturi și nu este cazul a desifra aici conținutul conceptelor de democrație și stat de drept. Trebuie observat însă că, aşa cum democrația este invocată în cele mai diverse contexte și împrejurări, atribuindu-i-se înțeleasuri diverse, chiar contradictorii uneori, tot așa despre statul de drept se discută uneori în

general, abstract, considerându-se, în asemenea cazuri, că invocarea termenului ar fi lămuritoare și suficientă. Deinde, desigur, de împrejurări și de contextul social-politic, precum și economic în care funcționează ori începe a se afirma statul de drept.

Mai ales din punctul de vedere al oamenilor, al opiniei publice este necesar să se răspundă la întrebarea, mereu prezentă, chiar dacă nu este formulată ca atare: "Ce fel de stat de drept?"

În această ordine de idei, pornind de la premisa că dacă problema libertății și afirmării integrale a individului este, în societatea modernă, fundamentală pentru democrație, dezvoltarea deplină a acesteia necesită o societate liberă, protejată sau apărată de statul de drept, acad. N.N. Constantinescu relevă că o

dezvoltare economică social acceptabilă, capabilă să evite tensiuni și convulsii sociale majore, presupune, cel puțin, următoarele condiții: "Să se dezvolte nu doar într-un stat de drept, ci într-un stat de drept bazat pe justiție socială, pe dreptate socială; să pună omul în centrul său, să corespundă nevoilor umane și să asigure o dezvoltare democratică integrală a individului și societății; resursele de toate categoriile să fie utilizate în acest scop".

Adevăratul stat de drept, în cadrul căruia pluralismul politic se însosetează cu pluralismul formelor de proprietate, ca o condiție a democrației, nu poate neglija niciuna din componentele sistemului economic, în cadrul căruia utilizarea rațională a resurselor materiale nu poate face abstracție de gradul de folosire a resurselor umane.

(Continuare în pag. 6)

INVESTIȚIILE ȘI REFORMA: Nici exclusiv "prin noi însine", nici exclusiv prin capital străin

Una dintre legile economice general valabile pentru progresul și prosperitatea oricărei societăți umane este cea a economisirii și a acumulării, ca unice mijloace de susținere a investițiilor, a creșterii productivității marginale și a expansiunii veniturilor, inclusiv prin salarii cât mai ridicate.

1. Diferențele din ce în ce mai semnificative astăzi, în nivelul de dezvoltare economică a unor țări, dar și în calitatea vieții, sunt expresia acumulării în timp a unor însemnante discrepanțe în volumul capitalului investit pe un locitor; unele țări au început să economisească, să acumuleze și să investească cu 100 sau 200 de ani înaintea altora.

Acest proces a demarat, de pildă, în Anglia cu peste 200 de ani în urmă, în timp ce în România, acumulările vizibile de capital sunt aproape excludent conturate în secolul nostru; la asemenea întârziere, care se poate exprima printr-o funcție de

tim, se adaugă, în cazul României, și o discontinuitate în privința logicii după care este judecat procesul investițional. Respectiva logica are două laturi oarecum extreme și opuse: investițiile sunt dictate exclusiv de legile și mecanismele de piață sau exclusiv de criterii politice. Într-o economie modernă, exacerbarea oricărei dintre aceste două opțiuni este neproductivă pe termen mediu și lung; sunt necesare mai ales judecări echilibrate și pragmatice care să nu anuleze nici legile pieței, dar nici interesele naționale, strategice ale unei economii. Tranzită în politica de investiții este necesar să corecteze - uneori radical - în primul rând echilibrul dintre economic și politic.

■ Dr. Constantin CIUTACU,
director științific al Institutului
de Economie Națională

(Continuare în pag. 6)

PLEDOARIE PENTRU O BĂTRÂNEȚE VALIDĂ ȘI OPTIMISTĂ

Acad. STEFAN MILCU

Am scris acest eseu sub influența mărturiilor dramatice ale unui geniu, creator al teatrului absurdului, Eugen Ionescu, care trăea o profundă suferință și disperare în fața invaziei îmbătrânirii într-un corp și o gândire creatoare de noi orizonturi ale existenței umane.

Se poate comenta în diferite feluri această confruntare cu un proces inevitabil în existența a tot ce este viu, care străbate o trajectorie lineară, de la naștere la moarte, parcurgând bătrânețea ca o ultimă etapă a ontogenezei.

În decenii nu prea depărtate am fost martorul punctelor de vedere contradictorii despre bătrânețea așa-zis normală și una patologică ce poate fi tratată. În realitate, bătrânețea este o stare naturală în ontogeneză, în care se cumulează patologia perioadelor precedente ale adultului și modul de existență distrofică, datorită intoxicațiilor voluntare (drogare), profesionale sau ecologice. Bătrânețea nu poate fi evitată decât prin deces în perioada de adult, Tânăr sau matur, ceea ce nu este, totuși, o soluție.

Sunt necesare o pregătire mentală pentru dezavantajele biologice și sociale ale bătrâneții, înțelegerea procesului ca un fenomen biologic inevitabil, adoptarea unei atitudini stoice și minim optimiste, considerând că în orice existență umană suferința este imanentă și că viața este un dar divin care nu trebuie respins. și este justificat de ce în fața bătrâneții și a morții trebuie să urmăm exemplul socratic care a sfidat moartea prin cunoșcuta lui acceptare a otrăvii în numele unui ideal suprem. Adeziunea la acest ideal și comportamentul trebuie să ne conducă la înțelepciunea bătrânelui valid și optimist.

1877 9 MAI 1994

Odă ostașilor români

Juni ostași ai țării mele, însemnați cu stea în frunte!
Dragii mei vultani de câmpuri, dragii mei șoimani de munte,
Am cântat în tineretă strămoșească vitejie,
Vitejie fără seamă pe-acel timp de grea urgie,
Ce la vechiul nostru nume au adaos un renume,
Dus pe Dunărea în Marea și din Marea dus în lume!

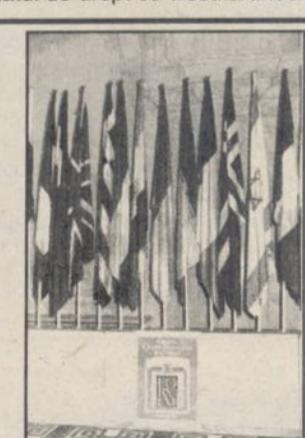
Vin acum, la rândul vostru, să v-aduc o închinare.
Vin cu inima crescută și cu sufletul mai tare,
Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
Voi, nepăsători de moarte, disprejutori de viață,
Ce-ați probat cu-ăvantul vostru lumii pusă în mirare
Că din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare!

O! români, în fața voastră, colo-n tainica cea zare.
Vedeți voi o rază vie care-ncet-încet răsare,
Străbătând prin umbra deasă de lungi seculi adunată?
E voiosul fapt de ziua mult dorită, mult visată,
E lumina reînvierii, e luceafărul sperărei,
E triumful luptei voastre, soarele neatârnărei!

Pas dar! pas tot înainte! timpul vechi din nou zorește!
Viitorul României dat-au mugur ce-ncolește!
O, copii! de voi sunt mândru, simt acea mândrie mare
Care crește cu mărirea unui neam în deșteptare.
Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice!
Astăzi lumea ne cunoaște: român zice, viteaz zice.

VASILE ALECSANDRI

Mircești, 28 noiembrie 1877

FORUMUL CRANS- MONTANA

București,
Aprilie 1994
Pag.4-5

COLEGIILE

REVISTEI "OPINIA NAȚIONALĂ"

Colegiul pentru reformă și relansarea economiei naționale:

- Acad. Alexandru Bârlădeanu
- Acad. Anghel Rugină
- Acad. N.N. Constantinescu
- Acad. David Davidescu
- Prof. dr. Constantin Ionete
- Prof. dr. Ivanciu Nicolae-Văleanu
- Prof. dr. doc. Alexandru Zanfir
- Prof. dr. Mircea Druc
- Prof. dr. Alexandru Albu
- Prof. dr. Mihai Părăluță
- Prof. dr. Gheorghe Zaman
- Prof. dr. Petre Mâlcomete
- Prof. dr. Gheorghe Răboacă

Colegiul pentru problemele științei și învățământului:

- Acad. Stefan Milcu
- Acad. Radu Voinea
- Acad. Stefan Pascu
- Acad. Ion Coteanu
- Acad. Cristofor Simionescu
- Acad. Stefan I. Ștefănescu
- Prof. dr. Liviu Maior
- Prof. dr. Grigore Brâncuș
- Prof. dr. Dan Ghiocel
- Prof. dr. Emil Tocaci
- Prof. dr. doc. Grigore Posea
- Prof. dr. Gheorghe Secară
- Prof. dr. g-ral (rez.) Emil Mihuleac

Colegiul pentru problemele culturii și artei:

- Acad. Eugen Simion
- Acad. Alexandru Boboc
- Radu Beligan
- Grigore Vieru
- Paul Everac
- Dinu Săraru

- Prof. dr. Ion Dodu Bălan

- Prof. dr. Victor Giuleanu

Colegiul pentru ideea națională și socială în România:

- Prof. dr. Aurelian Bondrea
- Prof. dr. Mitropolit Antonie Plămădeală
- Prof. dr. Ioan Scurtu
- Adrian Păunescu
- Prof. dr. Ion Rebedeu

Director:
Prof. dr. AURELIAN BONDREA

INVESTIȚIILE

(Continuare din pag.1)

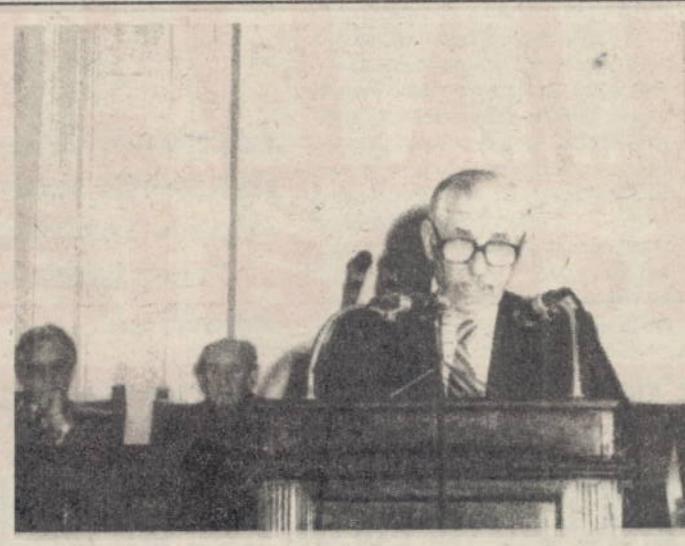
2. Orice investiție, fie ea din surse interne - naționale, sau externe, nu va putea demara decât atunci când investitorul va avea convinsă că peste un timp oarecare nu va fi expropriat și cănd nu va fi supus unor discriminări fiscale sau restricții comerciale. Acești factori capătă prioritate chiar înaintea altora care în de existența resurselor materiale și umane, de infrastructură, de piață etc.

În genere, fiscalitatea și taxele vamale influențează astăzi negativ formarea și atragerea capitalului destinat investițiilor; dacă bugetul ar utiliza sumele rezultate din impozite și taxe pentru susținerea unor proiecte de investiții, fiscalitatea ar avea mai ales efecte pozitive; cum

acestea intră de regulă în consumul și cheltuielile curente, sănsele expansiunii investițiilor și ale creșterii economice sunt anihilate sau amânate, iar decalajul de timp joacă în defavoarea diminuării decalajelor economice.

3. Există în istoria politicii economice românești un principiu binecunoscut: "Prin noi însine". Acest principiu a fost promovat de doctrina național-liberală și în esență el se fonda probabil și pe credința de sorginte ricardiană după care capitalul nu s-ar putea investi decât în interiorul țării. și după război, politica tot mai centralizată de investiții a mers oarecum pe aceeași teză nepronunțată explicit și care a dat o preponderență factorilor politici în defavoarea celor economici.

Astăzi, ca de altfel întotdeauna, România acuză lipsa de capital național pentru investiții. Criza de resurse de investiții în România pare congen-

Conferința profesorului
Anghel Rugină
la Academia Română**"Nu știm încotro mergem"**

Subliniind faptul că lumea contemporană este confruntată cu o criză economică profundă, care se suprapune cu o criză a valorilor morale, academicianul profesor Anghel N. Rugină a spus că nu avem lideri de calibru problemelor care frământă omenirea, nu știm ce vrem și ne mișcăm într-un cerc vicios. Ne pronunțăm în gura mare pentru reforme, dar nu le facem, iar când ne apucăm de ele, le facem pe dos. Devenim prizonieri ai problemelor, acționăm în grabă și facem compromisuri. Lipsa de credibilitate a celor care guvernează este la ordinea zilei cam pretutindeni în lume. Dar cu toate acestea, savantul se arată optimist cu privire la evoluția lumii, iar în ceea ce ne privește, continuă să credă că "un miracol economic românesc încă este posibil". Să dea Domnul!

ȘI REFORMA

tală; țara nu a dispus de capital suficient nici atunci când a utilizat circa 40% din venituri pentru acumulare. Practic, suntem într-o tranziție în care se intersectează sărăcia surselor interne cu teama și nesiguranța ce împiedică atragerea unor investiții străine.

In ambele direcții nu s-au realizat decât mecanisme și instrumente incipiente care să conducă la expansiunea investițiilor.

Sursele interne fie că nu există, fie sunt blocate sau se erodează permanent prin inflație și dobânzi; investitorii străini - desătă există certe facilități create - căută o lege care să le garanteze un viitor sigur în România; nu există o ofertă bine precizată a domeniilor pe care țara le consideră de un real interes reciproc, iar fiscalitatea rămâne încă o necunoscută fără a mai implica și o ne-

cesară și reală stabilitate economică, socială și politici interne.

4. În aceste condiții complexe și uneori contradictorii, sensul dictonului "prin noi însine" ar fi necesar să capete alte dimensiuni. Orice întârziere a demarajului investițiilor în România înseamnă o creștere a decalajelor economice, tehnico-tehnologice, de productivitate și de venituri. În toate țările dezvoltate, poate cu excepția Angliei, investițiile străine au avut un rol esențial în dezvoltarea economică.

Dacă România dorește investiții de capital străin este absolut necesar ca politica sa fiscală și de garanții să nu fie numai favorabilă, ci mult mai favorabilă decât a țărilor dezvoltate sau a celor din estul Europei. Prin politica fiscală, România poate da un nou sens la

politica "prin noi însine"; aceasta ar putea reprezenta contribuția internă a factorului politic la propria dezvoltare a țării. Desigur că este vorba de o politică de facilități pe obiective ce corespund interesului național și care nu aduc atingere unor interese vitale, personale sau de grup; combaterea sărăciei este, însă, primul element forte al protejării interesului național. Deocamdată, dorința de dezvoltare "prin noi însine" nu se poate materializa decât limitat în resurse interne, iar lipsa de capital se cere compensată de politica noastră de facilități și atragere a surselor externe.

5. Dacă este adevărat că mai toate țările s-au dezvoltat și prin capitalul străin, tot la fel de valabilă este și o altă concluzie: nici o țară din lume nu se poate dezvolta numai prin investiții externe. În orice economie națională raportul dintre capitalul intern și cel extern constituie un factor indispensabil al echilibrului economic și social-politic. Preocupările menite a da suport și garanții reale investitorilor străini nu pot fi desprinse de cele care vizează procesele de economisire și formare a resurselor interne de capital. Pentru aceasta este imperativ necesar ca populația să aibă venituri, să poată economisi și acumula într-o mândă națională sănătoasă și stabilă, fără inflație și blocaje, fără dobânzi și speculații financiare aberante.

Sumele mari de bani din economisirile interne, care pot fi utilizate în investiții, sunt de regulă constituite și păstrate în țările dezvoltate nu neapărat în bănci, ci în societățile de asigurare; acestea oferă depozitelor pe termen lung o certă posibilitate de protejare și creștere prin actualizări și indexări ce se practică în condiții de inflație redusă. Protecția și favorizarea factorilor interni menite să stimuleze investițiile sunt la fel de necesare ca și cele ale factorilor externi; cele două procese investiționale au nevoie unele de altele și, evident, se cer în mod egal tratate; ele nu pot practic nici demară și nici funcționa unul fără altul.

Al doilea demers necesar în politica de investiții și tranzitiei îl constituie deci crearea unui nou echilibru între capitalul intern și cel extern. Asemenea preocupări strategice sunt impuse de adevărul universal potrivit căruia nu există altă cale de prosperitate și dezvoltare în afara creșterii investițiilor și a veniturilor pe locuitor; fără un asemenea curs al vieții economice nu poate fi combatută sărăcia și nu pot fi stopate - între altele - nici emigrarea, nici somajul, nici inflația; imigrarea capitalului oprește emigrarea capitalului uman, iar adiționarea capitalului intern cu cel extern va asigura o cát mai bună valorificare a muncii naționale.

Raportul complex dintre investițile interne și externe are și alte multiple nuanțe și dimensiuni și nu poate fi redus numai la lozinci de tipul: "Prin noi însine", sau "Fără investiții externe suntem permanent condamnați la subdezvoltare" etc. Analiza complexă și echilibrată a proceselor investiționale, necesară și de declanșate, se cuvine să premeargă și să dea acuratețe, coerentă și credibilitate demersurilor de politică și strategie economică.

Imaginea ale impunătorului edificiu "Palatul Parlamentului" din București, elogios apreciat de participanții la Forumul Crans-Montana.

CONSIGLIILE FUNDATIEI "ROMÂNIA DE MÂINE"- CERTĂ VOCATIE SOCIALĂ ÎN PROMOVAREA VALORILOR UMANISTE EXIGENȚELE ȘTIINȚEI ȘI REALITATEA AGRICULTURII ROMÂNEȘTI

- con vorbire cu acad. DAVID DAVIDESCU -

- Stimă domnule profesor, cumulați calitatea de președinte atât al Consiliului de Științe Agricole și Modernizarea Agriculturii, cât și al Institutului de Științe Agricole din cadrul Fundației "România de Mâine", ceea ce constituie din capul locului o premisă esențială pentru ca întreaga activitate de cercetare să contribuie la modernizarea agriculturii...

- Și a învățământului superior de profil, totodată, pentru că aici este principala noastră resursă națională, pe care aș numi-o strategică. Fără formarea unor specialiști competenți, resursele tehnico-financiare se irosesc sau, în cel mai bun caz, au efecte minime. De aceea, unul dintre principalele obiective ale Consiliului nostru este analiza planurilor și programelor de învățământ universitar spre a fi în întregime adaptate exigențelor moderne.

- Să înțelegem că aveți aici în vedere și disciplinele pentru profiliile care încă nu intră în componența Universității "Spiru Haret"?

- Sigur că da. Consiliul științific pe care-l prezidez are rolul de a coordona activitatea științifică și de învățământ destăsurată în cadrul Fundației, dar din perspectiva a tot ceea ce se realizează calitativ în domeniul universitar respectiv. Noi trebuie să fim la curent cu tot ceea ce se petrece astăzi în științele agricole, cu demersurile consacrate modernizării agriculturii și să avem propria noastră opțiune, echivalentă cu soluția optimă. Tocmai printr-o asemenea arie largă de cuprindere vom reuși să consacram Fundația noastră ca un factor de iradiere culturală, științifică și de învățământ la scară națională, ca o componentă organică a spiritualității românești. Din această perspectivă vom iniția analiza planurilor și programelor de învățământ superior.

- După cum bine știți, în această privință se confruntă poziții dintre cele mai contradictorii: schimbările pentru care se optează în cuprinsul planurilor și programelor universitare pun adeseori în pericol continuitatea și stabilitatea procesului de pregătire a specialiștilor, diminuarea elementului de tradiție, cu un rol nu o dată decisiv pentru afirmarea pe plan mondial a unei școli naționale; pe de altă parte, lipsa de inovare duce la stagnare și la anacronism; cum veți obține aici mult doritul echilibru fertil?

- Eu cred că obținerea acestui echilibru dinamic va fi favorizată de însăși componența Consiliului nostru; avem reprezentate aci mai multe profile, astfel încât planurile și programele universitare vor fi analizate dintr-o perspectivă pluridisciplinară și carei rezultantă este tocmai echilibrul între inovație și stabilitate, de care vorbeam. Cu atât mai mult cu cât chiar unele dintre aceste profile reprezintă o sinteză interdisciplinară. Mă refer, de pildă, la profilul de dezvoltare rurală, care cu mulează o seamă de cunoștințe tehnologice, dar și de educație și de sociologie rurală, atât de necesare, astăzi, dar mai ales în perspectivă, asociațiilor țărănești de diferite tipuri și din zone diferite ale țării.

- Sunteți pentru instituirea unor asemenea specializări din primii sau

din ultimii ani de studiu universitar?

- Nu. Eu cred că pentru țara noastră, pregătirea universitară - și poate nu doar în domeniul științelor agricole - trebuie să se realizeze în profil larg. Axată fiind pe cursul-dezbateră și, în genere, pe schimbul și confruntarea științifică a ideilor, pregătirea universitară astfel concepută conferă mai multă mobilitate profesională inginerului agronom, mai ales la starea agriculturii noastre de astăzi. Eventuala specializare, absolut necesară pentru anumite imprejurări, între care și activitatea de cercetare, poate fi asigurată fie prin adăugarea unui an în plus studiilor universitare, fie prin module de învățământ postuniversitar și, bineînțeles, prin sistemul doctoratalui, ridicat la gradul unei remarcabile înținte științifice.

- Consiliul pe care-l prezidați are atribuții însesmate și în domeniul cercetării științifice; cum le-ați defini pe cele mai importante dintre acestea?

- Eu cred că la ora actuală avem potențialul necesar pentru ca cercetările de profil să fie orientate spre obiective de vîrf. Unul dintre acestea, cu efecte benefice remarcabile, poate fi biotecnologia.

nii al cercetării ne poate scăpa de poluare, fără a se renunța la tehnologii de vîrf din agricultură. Cu alte cuvinte, biotecnologia poate face minuni, multe dintre acestea se să anunță la orizont și noi trebuie să fim în pas cu o asemenea orientare, despre care cred că va revoluționa mediul înconjurător și, implicit, raporturile omului cu natura. Raporturi al căror bilanț n-a fost deloc pozitiv până astăzi. De altminteri, în domeniul cercetărilor de vîrf ar putea fi amintite și alte obiective. Important este ca întreaga cercetare științifică desfășurată în această perspectivă, pe căd de modernă, pe atât de vastă, să fie mai bine corelată cu activitatea la catedră a universitarului. Mi-e teamă că, în ultima vreme, acest raport tinde spre un fel de disociere nefirească, poate chiar spre un fel de ruptură. Și aici se impun un echilibru firesc, o complementaritate fără de care prestigiul cadrului didactic universitar ar avea numai de suferit.

- Și de unde apreciați că ar trebui să înceapă refacerea acestui echilibru? Sau, mai exact spus, care ar putea fi un prim element comun

cadrului didactic și cercetătorului de profil?

- Accesul la o informare științifică pe măsură. Ceea ce presupune amplarea informației, modernitate, dar și rapiditate în utilizarea ei. Scop în care ne propunem ca atât cadrele didactice, cât și studenții să învețe a utiliza curențul calculatoarelor pentru o informare bogată, precisă și rapidă. Și pentru că Universitatea "Spiru Haret" are posibilitatea să facă din această tehnică o formă curență de activitate, Consiliul pe care-l prezidez va avea în vedere și informatizarea bibliotecii, după modelul marilor universități occidentale.

- Cum vedeti raporturile cu asemenea universități, mai cu seamă în domeniul științelor agricole care comportă un anume specific zonal, legat de factori diferenți (climat, sol etc.)?

- Indiferent de acest specific sau, mai bine zis, tocmai în baza lui, legăturile cu alte universități, românești dar și străine, sunt foarte necesare. Reprezintă o siguranță în plus, o posibilitate de a te verifica neconținut, cu condiția ca, printr-un amplu efort de sinteză, să poți prelua ceea ce este mai bun. De altminteri, dialogul de natură științifică mi se pare cel mai fertil și mai necesar astăzi. Și, universitari fiind, noi suntem cei chemați ca acest dialog să-l lărgim astfel încât în el să fie integră și studenții. Atragearea studenților în viața științifică, îndrumarea lor într-o activitate universitară complexă, dinamică, de înaltă calitate, constituie menirea oricărui organism din învățământul superior. Consiliul pe care-l prezidez acționează sub însemnele acestei demnități.

- Revista "OPINIA NAȚIONALĂ", al cărei prestigios colaborator sunteți, vă urează deplin succes!

- Vă mulțumesc.

■ Mihai IORDĂNESCU

TESTAMENTUL POLITIC TITULESCIAN IUBIREA DE ȚARĂ ȘI DE NEAM

Recent, Editura Enciclopedică a publicat Politica externă a României de Nicolae Titulescu. Un volum de peste 400 de pagini, apărut sub auspiciile "Fundației Europene Titulescu", prefațat de ministrul român de externe, Teodor Meleşcanu, și îngranjit de George G. Potra, Constantin I. Turcu și Ion M. Oprea. Manuscrisul datează din 1937 și vede lumina tiparului abia acum, după ce vreme de mai bine de o jumătate de veac reticente, rezerve și interdicții de tot felul l-au ținut în adăpostul sigur al arhivelor. Politica externă a României este mai presus de orice mărturie de credință, lucidă și pasionată, a tot ceea ce a întreprins marele diplomat român pentru a slui interesele țării și a promova un sistem de relații internaționale bazat pe forța dreptului și idealurilor păcii. Lucrarea este scrisă "la cald", la puțin timp după ce, în august 1936, autorul ei fusese pur și simplu demis din funcția de ministru al afacerilor străine de către forțe ostile interne și externe. Titulescu avea să mai trăiască doar cinci ani într-un exil în care amărăciunea de a nu mai putea fi de folos țării nu-l diminuase cătuș de puțin capacitatea de analiză și de previziune. Comparată cu alte texte mai elaborate - discursuri sau conferințe - Politica externă ne apare ca o lucrare stufoasă, cu capitoare numeroase și de lungime inegală, dar care nu șterbește cu nimic forță, de o ulimătoare modernitate, a geniului titulescian.

Autorul relatează mai întâi circumstanțele care au dus la demiterea sa din guvernul român, în august 1936. Zăbovește apoi asupra procesului de degradare suferit de două din marile

sale înfăptuiri: Mica Înțelegere și Antanta Balcanică. Se consacră, în sfârșit, analizei, când mai detaliate, când mai sumare, a relațiilor bilaterale ale României în perioada interbelică. Cu frachetea scăpitoare ce-l caracterizează, Titulescu răspunde detractorilor săi și explică temeiurile politicii externe promovate de el. Dacă relațiile cu Polonia, vesnic ambigău în demersurile sale, sunt trecute în revistă destul de repede, autorul Politicii externe stăruie, cum era și de așteptat, asupra relațiilor României cu Uniunea Sovietică. O analiză patruncătoare și lipsită de îngărdiri de natură politică-ideologică: "Da, mărturisește Titulescu, sunt un liberal democrat-burghez, dar consider o apropiere politică între România și URSS drept o necesitate vitală pentru țara mea". (p.101). Cel care reușise restabilirea relațiilor diplomatici cu Moscova în 1934 și elaborase, cu Maxim Litvinov, Pactul de neagresiune și de asistență mutuală între cele două țări, fără a aduce nici cel mai mic prejudiciu chestiunii Basarabiei, continuă să credă, pe bună dreptate, că opțiunile de politică internă nu trebuie să afecteze o politică externe echilibrată care să răspundă interesului național: "Eu nu sunt comunist, nici nazist sau fascist și cred că România poate ieși victorioasă din actualele ei dificultăți numai dacă mențin o distanță absolut egală față de doctrinele de extremă stângă și de extremă dreaptă. Închisoarea în interiorul țării pentru toți extremității, fără deosebire, și întinderea unei mâini prietenești în afara frontierelor nu sunt incompatibile atunci

când este vorba de politică." (p. 133). Și mai departe: "România trebuie să fie în egală măsură preocupată de prietenia cu Rusia, ca și cea cu Germania. Dacă nu le poate avea pe amândouă, țara noastră se va găsi într-o situație mai puțin favorabilă, întrucât România ar putea deveni cāmpul de luptă în cadrul unui conflict rusogerman". (p. 140)

Din această perspectivă, de realism și echilibru, sunt private și raporturile cu Germania și cu Italia, a căror politică revansardă și revizionistă este repudiată de cel ce militase neabăut pentru idealurile Societății Națiunilor, statu-quo-ul teritorial postbelic și edificarea unui sistem de securitate colectivă în Europa. Pe esențierul politicii externe titulesciene, marile democrații occidentale, Franța și Marea Britanie, ocupă, cum era și firesc, un loc proeminat. Cum toți români poartă Franța în inimă - observă Titulescu - identitatea de interes și de idei dintre cele două țări determină și identitatea lor de acțiune (p. 152). În schimb, dacă România se situează într-o zonă interesând mai puțin Marea Britanie, aceasta constituie fără îndoială un model de comportament public și politic: "Am învățat, de asemenea, că opinia publică britanică este foarte sensibilă la orice aduce a umanism și dreptate și că Marea Britanie este țara în care moralitatea particulară și cea publică sunt legate că se poate de strâns" (p. 193). Intuind parcă mesianismul american, Titulescu notează despre Statele Unite că ele "își pot permite înainte de toate

ambitia de a stabili noi idealuri de viață". (p. 198). Rând pe rând, autorul Politicii externe a României trece în revistă relațiile țării și cu alți parteneri europeni și extra-europeni: Ungaria și Bulgaria, cu politica lor revizionistă; Elveția, model de echilibru și de onestitate; Spania, țară generoasă stăsită de un nefericit război civil; țările scandinave și baltice, Canada, India, Iranul, Japonia și China s.a. Un loc aparte este rezervat țărilor latino-americane, prezenței lor la Societatea Națiunilor, de natură să-i confere acesteia un caracter de universalitate, ca și prietenie cu reprezentanții unor popoare cu care români au aceeași mentalitate și un comportament comun (p. 203-204). În context, este salutat Pactul Saavedra Lamas, acel tratat regional de neagresiune și de conciliere încheiat în 1933 de Argentina, Brazilia, Chile, Mexic, Paraguay și Uruguay și la care își dăduseră adeziunea Mica Înțelegere și Antanta Balcanică.

Pagini de o certă valoare afectivă sunt consacrate Societății Națiunilor. "... Am bazat politica externă a României pe Societatea Națiunilor. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că, timp de 17 ani, România a fost adeptă securității colective, a păcii indivizibile și a reglementării litigilor de orice fel prin mijloace pașnice indicate în Pactul Societății". (p. 254). Fidel până la capăt idealurilor formului de la Geneva, Titulescu dispune, cu toate acestea, de luciditatea necesară pentru a-i examina slăbiciunile și a căntări pericolele ce-o pândesc dinăuntru și din afară.

Lucrarea cuprinde, pe de altă parte, observații și luări de poziție de o actualitate surprinzătoare cu privire la chestiunea minorităților naționale și a revizuirii tratatelor: "Chestiunea minorităților poate, de asemenea, dezintegra națiunea română, pentru că toate minoritățile, cu numai câteva excepții, acționează sub îndrumarea statelor de care sunt unite prin legături rasiale". (p. 263) Sau: "Înțeleg întru totul că minoritățile trebuie tratate că se poate de bine, dar privesc problema lor ca o problemă internă a României... Nu înțeleg de ce chestiunea minorităților trebuie să devină o problemă internațională..." (p. 264) "Opinia publică din România nu trebuie îndusă în eroare, spunându-i-se că, dacă astăzi chestiunea minorităților ar fi reglementată printr-un acord cu Ungaria, revizuirea frontierelor, în consecință, nu se va mai ridica. Acest lucru nu este adevărat și, în interesul României, trebuie să se facă pe deplin lumină asupra acestui subiect". (p.300)

Mai mult decât alți oameni politici ai Europei interbelice, Titulescu a avut vizionarea înțeleșării ce avea să ducă în curând la cel de-al doilea război mondial: "... În prezent, avem nu numai o Europă divizată în două tabere, dar și o Europă în care o parte privește războiul fără teamă, în timp ce o altă parte îl consideră drept o catastrofă". (p. 318). Pacifismul său nu are însă nimic de a face cu o politică capitulardă în fața puterilor totalitare: "Pacea nu poate fi servită decât printr-un ideal. Or, idealul trebuie să aibă drept bază dreptatea și nu servităă internațională". (p.289)

Ar mai fi multe de spus în legătură cu acest testament politic titulescian, pleoară pro domo, dar mai ales pleoară pro patria într-o vreme în care România se îndrepta cu pași repezi spre cumplirea anului 1940. Căci dincolo de justițea idealor și de perspicacitatea prognostelor, scrisul lui Titulescu este aproape de noi prin autenticitatea trăirii, onestitatea politică și morală și, mai presus de orice, prin acel freamăt care l-a străbat în permanență și care se cheamă iubire de țară și de neam. Politica externă a României este o carte plină de învățăminte, menită să-i intereseze deopotrivă pe specialiști și pe cititori mai puțin avizați.

■ Valentin LIPATTI

CRANS-MONTANA

O NOUĂ IMAGINE A ROMÂNIEI. LARG ECOU MONDIAL

Conferința de la București a Forumului Crans-Montana a reprezentat, cum declară președintele acestei prestigioase instituții, Jean-Paul Carteron, un eveniment "al măreției regăsite a unui popor mândru, al cărui loc este asigurat în marele concert internațional, poporul român", acesta oferind lumii "imagină unei României

unite, eficace și dinamice, primitoare și generoase."

Din numeroasele intervenții în cadrul Forumului reproducem fragmente din discursurile inaugurale rostite de Președintele României, Ion Iliescu și Secretarul General al Consiliului Europei, Catherine Lalumière.

SOARTA COMUNĂ A EUROPENILOR IMPUNE: UN "PARTENERIAT ÎNTRE EGALI", "O SECURITATE EGALĂ PENTRU TOATE STATELE", "BARIERA POLITICO- MILITARĂ SĂ NU FIE ÎNLOCUITĂ CU UNA ECONOMICĂ"

Din discursul inaugural rostit de Președintele României ION ILIESCU

Stimați oaspeți, vă salutăm în România, țără cu vocație și conștiință europeană din timpuri străvechi. Încă cu 3500 de ani în urmă, navigatori și negustori greci care au poposit pe țărmul Mării Negre și au pus bazele unor porturi: Tomis, Constanța de azi, Callatis, Histria, au intrat în relații cu populația locală, cu strămoșii noștri geti. Trupele persane ale lui Darius, care traversaseră Asia Mică și Peninsula Balcanică, după traversarea Dunării au descoperit lanurile de grâu ale dacilor din Câmpia Română. Romanii, în expansiunea lor, au întărit riposta statului organizat dacilor, pe care l-au cucerit prin luptă. Centrul politic al Daciei și apoi al coloniei romane, s-a aflat în sudul Transilvaniei, leagănul formării poporului roman, al culturii și civilizației sale. Au urmat secole de năvăliri ale unor popoare migratoare venite din estul continentului și din Asia, care, în drumul lor spre Europa au străbătut teritoriul acestei țări, locuitorii fiind nevoiți să-și refacă de fiecare dată gospodăriile distruse și jefuite. România a fost, din acest punct de vedere, pavăză la aceste frunțari ale Europei pentru civilizația europeană. Prin sacrificiul său impus, poporul roman a salvat, timp de secole, ceea ce popoarele din vestul continentalului clădeau și acumulau pe plan material și spiritual, și această istorie a poporului roman s-a repetat până aproape de zilele noastre. Dezavantajul României a fost această situație a sa la confluență unor interese ale unor imperii care și-au disputat dominația asupra acestei zone.

Dacă, după secole de dominație străină, despărțiti în mod artificial, românii au reușit să-și păstreze ființa națională, limba și caracterul ei unitar de excepție, cultura și credința, aceasta s-a datorat temeinicii și perenității patrimoniului de cultură și civilizație, de trăie și simțire românească, făurit de generațiile de înaintași, care nu s-au lăsat assimilate de dominatori, ci și-au

nă și unele țări ale Asiei de Sud-Est și ale Pacificului. Pe de altă parte, putem distinge trei grupe de țări ale planetei. În primul rând, țările bogate pe care le-am amintit, din cele trei centre de putere și polarizare economică luate împreună. În al doilea rând, țările aflate în tranziție, de la economii centralizate, etatizate, spre economii de piață și, în al treilea rând, țările slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare din Africa, Asia și America Latină. Se poate constata că resursele naturale și potențialul demografic cunosc o distribuție care nu concordă cu aceste grupări de polarizare economică. În același timp, legile oarbe ale pieței contribuie la adâncirea discrepanțelor economice pe plan mondial și nu sunt de natură să înlesnească accesul tuturor țărilor la binefacerile progresului tehnologic contemporan. Din contră, acesta devine sursă de tensiuni sociale chiar în țările dezvoltate, dacă luăm, spre exemplu, creșterea ratei șomajului în zilele noastre, mai ales în țările europene.

Trăim un moment al istoriei civizației dominat de un dinamism fără precedent al progresului tehnologic, care determină mutații rapide în plan economic și social și care împun reglementări noi pe plan internațional, regândirea rolului și funcțiilor organizațiilor economice și financiare internaționale, în vederea atenuării surselor conflictuale latente, generate de procesele dezvoltării economice și tehnologice contemporane, însoțite de polarizarea accentuată a bogăției și a sărăciei pe plan mondial, ceea ce poate provoca o nouă migrație de masă și a sute de milioane de oameni săraci din Africa și Asia spre țările bogate ale Europei și Americii de Nord.

La dezbaterea de anul trecut de la Crans-Montana, pe tema "Ce fel de Europă?", susțineam că soarta noastră, a celor din Europa, din vestul, din centrul și din estul continentului este comună, dar aceasta depinde de realizarea unui cadru optim de parteneriat între egali, și nu de subordonare a celor slabii de către cei puternici. **Bariera politico-militară** care a separat continentul nostru nu trebuie înlocuită cu una economică, pentru că în momentul de față asistăm tocmai la adâncirea discrepanțelor economice pe continent. În același spirit, privim cu interes concretizarea proiectului "Parteneriat pentru Pace", pentru asigurarea unei securități egale pentru toate statele din zonă și evitarea unor abordări discriminatorii, care pot să genereze noi surse de tensiuni pe plan zonal. Aș dori să fac, în acest context, o precizare de ordin geografic și geostrategic, privind definirea noțiunii de "Europa de Est", care cred că necesită unele corective. Această sintagmă a căpătat o conotație politică și ideologică după al doilea război mondial, prin ea delimitându-se statele considerate satelite ale URSS. Din punct de vedere geografic, aceasta nu are nici un suport. Dacă vă uitați la harta Europei, de la Atlantic la Ural și respectiv Marea Caspică veți vedea că România, spre exemplu, se află nu numai în centru Europei, ci chiar în centrul Europei Centrale, Marea Neagră nu se situează la limita estică a continentalui, ci este o mare europeană. Din punct de vedere geostrategic, cu toate inconvenientele sale istorice, poziția României la gurile Dunării și la Marea Neagră prezintă o importanță particulară în contextul dezvoltării contemporane și al proceselor integratoare, situându-se la confluența unor civilizații și a unor zone economice de mare interes și de perspectivă, inclusiv conexiunea Marea Neagră-Marea Mediterană, Europa Centrală și de Sud-Est-Orientul Apropiat. Această poziție a României a și inspirat tematica bogată a dezbatelor programate de acest Forum.

Într-o lume a adâncirii interdependențelor pe plan internațional, a integrării economiilor naționale în circuitul economic mondial, eforturile naționale nu-și pot găsi valorificarea deplină decât printr-o amplă cooperare internațională. Într-un mod schematic, am putea privi economia mondială prin interferență a două triunghiuri sau a două trilaterale. Pe de o parte, este vorba despre cele trei centre de putere și de polarizare economică - America de Nord, Europa Occidentală, Japo-

SĂ CĂUTĂM ÎMPREUNĂ "COERENȚA ÎN IDEI", "COEZIUNEA ÎN SÂNU SOCIETĂȚII" ȘI "COEZIUNEA ÎNTR- ȚĂRI" PENTRU A EVITA "DIFERENȚELE DE DEZVOLTARE"

Din discursul inaugural rostit de Secretarul General al Consiliului Europei

CATHERINE LALUMIÈRE

Dincolo de greutățile inerente ale tranziției în Europa Centrală și Orientală mă întreb dacă Europa, în intregimea ei, și iau Europa în sensul foarte larg, pentru că este vorba despre o zonă mai largă chiar decât frontierele geografice ale acesteia, oare nu cunoaște Europa o criză de un tip nou? Nu este vorba despre criza economică, nu despre ea vorbesc acum. Există și veți vorbi despre ea, desigur; criza de valori care constituie fundamentul și cimentul acestei societăți este foarte prezentă în Europa Centrală și Orientală. Aceasta, datorită pierderii sistemului de referință. Acești sistemi de referință pierdut s-a datorat dispariției ideologiei marxist-leniniste, căderii comunismului și fascinației față de societatea de consum, atracției față de obținerea unor bani cu usurință. Acestea nu sunt valori proprii doar Europei Centrale și Orientale. Există și aici, în mod grav, în Europa Occidentală, în întâlnim și acolo aceste reale. Ba chiar și mult dincolo de limitele continentului. Asistăm la fenomene de-a dreptul pasionate pentru analiști, pentru psihologi, sociologii sau pentru politologii. Acestea sunt fenomene îngrijorătoare pentru cei care vor să păstreze pacea și fericia oamenilor; certitudinea sau ceea ce considerăm noi ca atare oscilează, nu mai sunt aşa de ferme. Câteva exemple? Dreptatea socială, egalitatea, solidaritatea. Ce au devenit toate aceste valori? Vedem pretuindeni, chiar și în țările cele mai bogate, oamenii care sunt excluși, persoane exclude. Sună milioane de someri, oameni care nu au un domiciliu, acești se întâlnesc pretuindeni. Sună și alii excluși ai societății.

O altă noțiune, totuși fundamentală, drepturile omului. Ce se întâmplă și ce au devenit drepturile omului? Ce se face în Bosnia-Herțegovina pentru a apăra drepturile persoanei umane? Ce se face pentru a evita purificarea etnică, care este diametral opusă față de concepția noastră, a concepției de a trăi împreună, oricare ar fi culturile, religiile sau rasile noastre? Ce se face pentru a evita integrismul și fundamentalismul religios, care se află în partea diametral opusă față de respectul față de celălalt, de credința lui, drepturile omului, astăzi, într-o Europă care este chiar atât de mândru și a fi fost leagănul acestor opiniuni, care acum au devenit universale, sau care au tendință să devină universale? El bine, drepturile omului nu se simt bine. În Europa, ea însăși, ca un proiect comun, minunat, mobilizator, ideea europeană, construcția europeană, această idee superbă, aplicată după durența celui de-al doilea război mondial, această idee și ea, este repusă în discuție... La 50 de ani după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, oamenii se omoră unii pe alții pe pământ european. Dar vedem și alte cauze, și această repunere în discuție a solidarității europene. Mai mult decât oricând, vedem în Europa, astăzi, o creștere a naționalismelor, naționalismul care a făcut atâtă rău

continentului nostru. El bine, noi revedem astăzi mii de oameni care exprimă, de altfel pentru rațuni numeroase, dar dincolo de rațional, acest naționalism... Se manifestă, de asemenea, într-un mod foarte puternic, afirmarea identitară, de pildă aceea a minorităților naționale, care și caută și-și afirmă identitatea. Aceste minorități naționale au drepturi de revendicat, dar și acolo există unele limite rezonabile care riscă să fie depășite. Fiecare, oriunde, își caută propria identitate și îl este adesea greu fiecărui să și-o regăsească, iar căutarea aceasta se face uneori prin violență. Nici o țară nu este cu adevărat la adâpost de aceasta. Aș putea să citez toate țările din Europa Centrală care sunt traversate de aceste curente foarte puternice, identitate, dar în Europa Occidentală constatăm același fenomen...

Consecința acestor fapte este că democratia noastră, care nu sunt atât de dragi, de care suntem atât de mândri și, uneori, atât de orgoliști de ele, democratia noastră par a fi fragile. Fragile, pentru că ele sunt subminate de reacțiile de intoleranță, de racism, de xenofobie, de antisemitism; fragile pentru că ele par a fi adesea incapabile să reacționeze - cum este cazul în Bosnia. O democrație slabă, o democrație "moale" se îndreaptă către propria sa distrugere și niciiodată nu vom spune îndeajuns ideea că forța fără drept este o barbarie, bineînteleas, dar dreptul fără forță este neputință. O democrație care nu știe să-și apere principiile pe care se bazează și pe care este construită riscă să piară...

Evident, economia este importantă într-o societate, dar ideile sunt și ele foarte importante, căci ideile rele au consecințe dramatice. Să punem coerență în propile idei înseamnă să ne gândim și să vedem exact ce este adevărată democrație. Ce înseamnă un mecanism democratic? Astăzi înseamnă alegeri libere, care să pună capăt unei serii de perversiuni și ca democrația să poată să pună capăt ascensiunii unui Hitler, căci democrația, dacă nu suntem atenți, poate deveni o caricatură în serviciul celor mai rele dintre reale.

La coerență în idei trebuie să adăugăm și căutarea coeziunii în sănoul societății, și mă gândesc la coeziunea socială despre care vorbeam adineatori. Să facem în așa fel încât că mai puțini oameni să fie excluși din societate. Dar, mă gândesc, de asemenea, la o altă lipsă de coeziune, aceea dintre țările bogate și cele mai puțin bogate, ceea ce există astăzi în Europa sau ceea ce riscă să apară între Europa de Est, mai puțin dezvoltată, și Europa de Vest, cu mult mai dezvoltată. Aceasta ar fi o catastrofă, dacă în locul cortinei de fier pe care am cunoscut-o, ar lua astăzi loc o nouă cortină de ordin finanic și economic.

Prin urmare, pledează pentru această coeziune nu numai între indivizi, o coeziune socială, ci, de asemenea, pentru o coeziune între țări, pentru a putea evita diferențele de dezvoltare, care sunt un factor de tulburare și adesea factor de război.

TRANZIȚIA ÎN ROMÂNIA ȘI SEMNIFICAȚIILE UNEI AMPLE DEZBATERI

Desfășurat timp de patru zile la București, Forumul Crans-Montana privind Piețele viitorului a proiectat puternice fasciole de lumină asupra unor realități complexe ale României, ale lumii de azi și de mâine, a prilejuit un fertil schimb de idei între oameni politici, oameni de afaceri și personalități ale vieții științifice. Acest enunț general, de fapt o succintă informație asupra celor petrecute în zilele de 21-24 aprilie la Palatul numit acum al Parlamentului, însă intrat în conștiința opiniei publice ca fiind al Poporului, se cere a fi urmat de cel puțin câteva explicații sau considerante rezultate din observarea directă, pe viu a evenimentului; un eveniment major, ale cărui semnificații evidente mai au nevoie de timp pentru a fi depințește și, desigur, confirmate.

Dintre aceste semnificații se desprind unele de pe acum limpezi și imposibil a fi contrazise de către cei care, chiar pe culoarele impresionantului edificiu în zilele Forumului, etichetaseră evenimentul ca fiind "propagandistic" și "de paradă". În treacăt fie spus, carentele culturii politice, norii întunecăți ai "egoismului de partid" au fost și sunt sursa unor nebănuite "performanțe" ale silurii bunului simț, ale înăbușirii logicii și atrofierii celor mai nobile sentimente umane, între care și cel patriotic, al mândriei și respectului pentru țară. Țară care, parafrazând o replică a lui Ștefan cel Mare, în viziunea literar-dramatică a lui Delavrancea, "nu este unui partid sau altuia, ci a tuturor cetățenilor și partidelor, în fapt, a unui singur și sigur viabil partid, poporul român".

Lăsând în lumea efemerului, adică acolo de unde vin și unde se duc orgoliile politice și evaluarile veleitare, unele incredibil de repede mediatizate (de unde se vede că cei în cauză își confectionaseră din vreme "etichetele") esențial este a da "cuvântul" faptelor, a consecințelor, a acolo unde este cazul, semnificația lor.

Președintele Fundației "FORUM", domnul Jean-Paul Carteron, se întreba în alocuția sa inaugurală: "De ce Bucureștiul ca gazdă a Forumului?", arătând că România are o poziție geo-strategică importantă la gurile Dunării și la Marea Neagră, pentru că este, la sud, o mare piață potențială a Europei și, nu în ultimul rând, deoarece reprezintă un far înaintat al culturii latine și al francofoniei în această parte a continentului. Istoria va acorda României un rol marcat în relațiile internaționale - a opinat președintele Fundației "FORUM".

Temele înscrise pe agenda de la București, cum ar fi cooperarea la Marea Neagră, problemele din Balcani, raporturile din Bazinul Mediteranei și Oriental Mijlociu, problematica Asiei Centrale, impactul economic al încheierii conflictelor militare, liberul schimb și stabilitatea politică după semnarea Acordului GATT, cooperarea regională, Parteneriatul pentru Pace, diplomația preventivă, schimbul de păreri asupra multor probleme comune participanților au dus la exprimarea convinerii că atât timp cât oamenii au bunăvoiță, vorbesc și își confruntă ideile, speranța nu a murit.

Evocând vocația europeană a României, președintele Ion Iliescu sublinia că țara noastră parcurge o etapă de transformări profunde pe toate planurile, pe fundalul unei crize economice mondiale. În concepția României, europenii au o soartă comună iar în condițiile unui parteneriat echitabil, este evidentă cerința că barierile politice ale trecutului să nu fie înlocuite cu cele economice. Parteneriatul pentru Pace fiind privit la București ca un cadru al asigurării securității în vederea evitării abordărilor discriminatorii care pot genera noi conflicte.

Prezența la Forum a liderului OEP, Yasser Arafat, și a ministrului israelian de externe, Shimon Peres, a prilejuit, la rândul său, o largă abordare a implicărilor economice și politice ale stăriilor conflictuale. Mesajele președintelui egiptean, Hosni Mubarak, și premierului francez, Eduard Balladur, au supus atenției idei constructive despre climatul de încredere între state suverane și de stabilitate durabilă.

Secretarul general al Consiliului European, Catherine Lalumière, a conturat imaginea "la zi" a continentului, remarcând un anume grad de slăbire a democrațiilor în condițiile în care drepturile omului suferă o degradare progresivă, iar "Europa comună", acest magnific proiect al ideii unității europene, se află în impas. "La ce folosește Europa unităță dacă nu poate rezolva problema conflictelor?" - întreba secretarul general al Consiliului European.

Dacă cele patru zile de dezbatere, întâlniri și dialoguri din cadrul Conferinței de la București confirmă prin conținutul lor așteptările inițiale, caracterul complex și adesea fragil al lumii de azi cheamă la acțiuni concrete. Tocmai în acest sens s-ar putea spune că mesajul esențial al reunii internaționale de la București poate fi concis exprimat prin enunțul potrivit căruia în numele viitorului este nevoie de conjugarea permanentă a intereselor naționale, voinței politice și posibilităților economice ale popoarelor. Un asemenea mesaj a fost rostit direct, într-o formă sau alta, de către toți participanții, de către toți reprezentanții statelor sau organismelor internaționale prezente.

Astfel, semnificația Conferinței de la București, oraș devenit nume de referință în comunicarea politică internațională, constă în chemarea convingătoare de a se trece la acțiuni capabile a reuni și pune în operă idei și inițiative care pot contribui la închegarea unei lumi a cooperării într-un parteneriat pentru dezvoltare, pentru prosperitate.

Nu în ultimul rând, ar fi de consemnat intrarea în patrimoniul arhitectural al Capitalei și al țării - iar acum al Europei - a unui Centru Internațional de Conferințe, comparabil cu altele existente, concurrent de marcă al acestora. Monumentalitatea edificiului, spectaculoasă și relevantă prin originalitate decorativă și distribuție funcțional-armoniosă a spațiilor interioare, creație integrală a poporului român, atras atenția sutelor de participanți din străinătate. Îată două mărturii, spuse întregii țări și celor peste 2000 de participanți încă din prima zi. Astfel, dl. Jean-Paul Carteron, președintele Forumului Crans-Montana, aprecia Palatul Parlamentului ca oglindind "arta și creativitatea poporului român", declarând că nu trebuie să se pună "un lănciul pe o realizare atât de strălucită a ceea ce pot face români", fiind necesar a folosi acest Palat "în scopuri care să servească România". Secretarul general al Consiliului European numea edificiul "o capodoperă a românilor". Această capodoperă nu are însă numai un sens arhitectural, static, ci reprezintă o nouă poartă expresivă prin care România intră în lume, iar lumea intră în România. Această "poartă" întruchipează, înainte de toate, și în ultima instanță, o viguroasă componentă umană, fiind înzestrată cu alese și recunoscute calități socio-culturale și profesionale.

În opinia agenților internaționale de presă "Forumul Crans-Montana face din România un pivot al diplomației și afacerilor mondiale". Se poate afirma că, prin Forumul Internațional de la București, lumea și-a făcut o nouă imagine despre țara noastră, iar români au înțeles mai bine că lumea îi apreciază și îi respectă prin faptele și creația lor.

■ I. MITRAN

"ÎNDATORIRI" ale statului de drept

(Continuare din pag. 1)

Acest din urmă aspect aduce în discuție, în mod logic, preocuparea sau condițiile pentru asigurarea unor drepturi umane elementare pentru o existență demnă: dreptul la muncă și dreptul la instruire, la educația generală și profesională. Este o problemă socială, existențială și nu politică a întreba în ce măsură poate fi numit stat de drept, în deplinul înțeleșilor cuvântului, statul democratic ce lasă, în numele liberei inițiative, la voia întâmplării, a hazardului și concurenței, soluționarea dificilei probleme a locurilor de muncă și nevoii de instruire profesională. După cum se știe, șomajul face ravagii în lumea de azi iar acuitatea unei asemenea probleme a dus la convocarea în S.U.A., la inițiativa președintelui Clinton, a unei întâlniri a grupului țărilor celor mai dezvoltate (G 7) pentru "a se căuta soluții". Reputații economisti și sociologi americani sau din Europa Occidentală au pus sub semnul întrebării "descoperirea" acestor soluții. Aceștia, ca și mulți alți oameni de știință au în vedere că, "înănd seama de lumea reală de astăzi, ca și de condițiile și direcțiile în care se mișcă ea, se poate constata că în nici o țară «mâna invizibilă» a lui Adam Smith nu este atotcuprinzătoare și atotputernică, cum se spune în unele manuale. Peste tot, chiar și în țările în care guvernele proclamă politici liberale, statul exercită o foarte importantă funcție de stimulare și corelare a dezvoltării economice și de creare a condițiilor favorabile acestia.

Aceasta dovedește că economia de piață nu exclude, ci presupune un anumit rol stimulativ și social corelator al politicilor guvernamentale în economie".²⁾

Un autor francez pledează "pentru un capitalism intelligent", referindu-se, între altele, la "statul silențios" care să penduleze între "socializarea

pierderilor" și "privatizarea profiturilor", acționând ca un "garant al interesului general" și venind în ajutorul "capitalismului insuficient", inapt să regenerize prin el însuși. Statului i-ar reveni astfel, între altele, "funcția de a acționa pentru prevenirea dificultăților, pentru a socializa (a absorbi) pierderile la nivelul său, atunci când nu există soluții mai puțin costisitoare pentru colectivitate". Evitând postura de "pompier economic", birocratizarea și lipsa de responsabilitate, "statul este capabil de tot ce e mai rău dar și de tot ce e mai bun. Statul nu este un bun Samaritean, dar este sau poate fi un mijlocitor al afacerilor: el cumpără (sau face să se cumpere), redreseză (sau determină redresarea), revindă (sau face să se revândă). Trecerea, totală sau parțială, sub umbrela publică este deci tranzitorie".³⁾

Să înțelege că, potrivit acestor opinii, proporția dintre "drepturile" și "îndatoririle" statului de drept, dintre forțele spontane și cele guvernamentale de stimulare și corelare în economia de piață depinde de condițiile concrete ale fiecărei țări și fiecărei perioade, ca și de imprejurările internaționale în care ea se manifestă, cum observă la noi, economistul N.N. Constantinescu. Un asemenea adevară a fost și este puternic scos în evidență de procesul trecerii fostelor țări sociale la economia de piață, dar și de confruntarea doctrinelor și practiciilor liberale și social-democrate din țările occidentale.

Însă acest proces este unul "critic", de criză, nu numai economică, o criză a valorilor, prezentă peste tot în lume, cum sublinia la Forumul Crans-Montana de la București, secretarul general al Consiliului European: "Aceasta, datorită pierderii sistemului de referință. Acest sistem de referință pierdut s-a dat într-o disparație ideologică marxist-leniniste, căderii comunis-

mului și fascinației față de societatea de consum și atragerii față de obținerea unor bani cu ușurință. Așa cum declară Catherine Lalumière, în Europa Occidentală și mult dincolo de limitele continentului, "asistăm la fenomene de-a dreptul pasionate pentru analiști, pentru psihologi, sociologi sau pentru politologii. Acestea sunt fenomene îngrijorătoare pentru cei care vor să păstreze pacea și fericirea oamenilor; certitudinile sau ceea ce considerăm noi ca atare oscilează, nu mai sunt așa de ferme. Câteva exemple? Dreptatea socială, egalitatea, solidaritatea. Ce au devenit toate aceste valori? Vedem pretutindeni, chiar și în țările cele mai bogate, oameni care sunt excluși, persoane excluse. Sunt milioane de șomeri, oameni care nu au un domiciliu, aceștia se întâlnesc pretutindeni... Consecința acestor fapte este că democrațiile noastre, care ne sunt atât de dragi, de care suntem atât de mândri și, uneori, atât de orgoliști de ele, democrațiile noastre par a fi fragile. Fragile pentru că ele sunt subminate de reacții de intoleranță, de racism, de xenofobie, de antisemitism, fragile pentru că ele par a fi adesea incapabile să reacționeze - cum este cazul în Bosnia. O democrație slabă, o democrație "moale" se îndreaptă către propria sa distrugere și niciodată nu vom spune îndeajuns ideea că forța fără drept este o barbarie, bineînțeles, dar dreptul fără forță este neputință. O democrație care nu știe să-și apere principiile pe care se bazează și pe care este construită, riscă să piară".⁴⁾

Sunt, aşa dar, fenomene ale unei "crize de tip nou" care aduc la ordinea zilei problemele raportului optim dintre democrație și ordine socială, dintre libertate și responsabilitate față de care statul democratic, de drept, îl revin evidente "îndatoriri".

1) N.N. Constantinescu, *Reforma economică, în folosul cui?*, Editura Economică, București, 1993, p. 12.

2) Idem, p. 14.

3) Jean Peyrevade, *Pour un capitalisme intelligent*, Grasset, Paris, 1993, p. 236-237.

4) Catherine Lalumière, *Discurs la Forumul Crans-Montana de la București*, 21-24 aprilie 1994.

Primăvara a venit
și pe Bulevardul Unirii din București

ce, și altele, mai mult sau mai puțin cinstite, influențele și relațiile occulte sau cade pradă corupției ce afectează grav climatul social-moral, umbresc imaginea însăși a democrației. Cu alte cuvinte, ca orice regim politic, și cel democratic este în felul său oligarhic, fiind guvernat ca toate celelalte, de un număr restrâns de oameni, chiar dacă, în cazul democrației, acesta este mult extins și recrutat pe criterii, în măsură mai consistentă, echitabile. Regimurile democratice sunt, deci, oligarhii plutocratice, partidocratice și pluraliste. Dar ele sunt, evident, de preferat dictaturilor totalitare, care exclud din sănătatea competiția deschisă și posibilitatea înnoirii sau schimbării pașnice a guvernării, ceea ce le condamnă la închidere în sine, stagnare și blocare a transferului spre o altă guvernare, dacă într-o tempă aceasta și-a pierdut legitimitatea.

Suveranitatea poporului, ca principiu de bază al democrației, nu semnifică niciodată că masa cetățenilor elaborează și participă nemijlocit la adoptarea deciziilor politice: aceasta are loc doar prin aleșii săi, însărcinăți să-l exprime voința. Problema care se pune este: ce caracter are această minoritate ce exercită puterea, pentru a putea stabili că aceasta este sau nu democratică, deschisă sau nu față de cetățenii, în raport cu societatea civilă, în sensul asigurării independenței și protejării acesteia și dacă cei ce se bucură de privilegiul guvernării nu formează o castă mai mult sau mai puțin închisă sau opacă, nesupusă controlului public și nerăspunzănd pentru actele ei, pentru modul cum își îndeplinește mandatul.

Democrațiile veritabile sunt însă, mai ales prin transparența funcționării lor, mult mai puțin oligarhice în raport cu alte regimuri politice cunoscute. Dar în ele, pe lângă oligarhie, există și ceva pe deasupra, și anume democrație, adică alegere liberă, prin vot, a reprezentanților poporului, pe bază de competiție, transparență, viață politică deschisă. Problema este de a fi că mai multă și veritabilă democrație și că mai puțină oligarhie, corupție, mistificare, politicianism, demagogie etc. În funcție de toate acestea se poate aprecia și caracterul mai mult sau mai puțin democratic al regimului politic respectiv.

Democrația, ca realitate și concept, ține de ceea ce N. Georgescu-Roegen numea noțiuni dialectice, care, spre deosebire de cele aritmormorfice, "sunt înconjurate de o zonă de umbră, în cadrul căreia se suprapun contrariile lor". Noțiunea de democrație, sublinia gânditorul de origine română, se prezintă ca o "pluralitate", nefiind "discretă", precum noțiunile aritm-

CONTRADICȚIILE ȘI PARADOXURILE DEMOCRAȚIEI ÎN TRE DOMINAȚIE ȘI PARTICIPARE

Debaterea problematicii "misticii democratice" pune și ea în evidență caracterul paradoxal al democrației. Acest caracter conduce la unele dintre păcatele și deviațiile evoluției societăților democratice. Nu vom adopta, deci, poziția simplificatoare și triumfală, dintr-o perspectivă îngust liberalistă, destul de stranie la sfârșitul unui secol atât de zbuciumat și dramatic, Sécoul XX, a filosofului american Francis Fukuyama, care afirmă recent: "În timp ce vechile forme de guvernare erau caracterizate de grave defecți și iraționalități, care făceau să antreneze prăbușirea lor, se poate pretinde că democrația liberală va fi exceptată de la aceste contradicții fundamentale". Dimpotrivă, credem că în abordarea democrației se impun mereu prudență și realism. De altfel, acesta este spiritul întregii gândiri politice moderne și contemporane.

Remarkabilii gânditori au consensat caracterul paradoxal al democrației, între care menționăm pe Alexis de Tocqueville, Raymond Aron, F.A. Hayek, Maurice Duverger, Karl Popper, George Burdeau și.a. Aceștia au subliniat că dimensiunea paradoxală este definitorie democrației. Înaintea acestora însă, Rousseau, intuind și el că democrația are o dimensiune paradoxală,

avea să afirme că "o adevărată democrație n-a existat niciodată și nici nu va putea exista". În realitate ei istorică și omenească, democrația s-a dovedit a fi plină, totodată, de slăbiciuni. Pornind de la constatărea lui Rousseau, pleiada teoreticienilor amintiți a dezvoltat o veritabilă teorie asupra paradoxurilor democrației. Demersul lor a avut o dublă intenție: a) de a nu exacerba virtuile democrației ca regim politic, de a nu o mitize și considera astfel ca singurul tip de conducere politică capabil să dănuie veșnic; b) recunoșcându-i limatele, de a nu o anula, repudia și împiedica astfel să funcționeze ca democrație propriu-zisă.

Mergând pe urmele conaționalilor săi înaintași în ale politologiei - J.J. Rousseau și Alexis de Tocqueville - politologul francez Raymond Aron evidențiază caracterul "oligarhic" al regimurilor democratice. Adept înfocat al democrației pluraliste liberale și neîndurător critic al totalitarismului de orice fel, dar mai ales al celui comunist, Raymond Aron se apleacă cu realism și asupra viciilor inherentelor democrației, cu intenția demnă de apreciat, de a feri să alunece spre degradare, spre o formă sau alta de totalitarism.

Oricum s-ar numi, produsul sistemelor democratice este o nouă nomenclatură,avidă și ea de putere, de avere și privilegii, care folosește, pe lângă pârghii propriu-zis democrat-

VALORI ENCICLOPEDICE

VOLTAIRE DESPRE SUPERSTIȚIE, IGNORANȚĂ, FANATISM, RĂZBOAIE

Viața "patriarhului filosofilor" din secolul al XVIII-lea uimește prin realizări, prin fluctuații, prin surprizele pe care le produce contemporanilor, prin contradicțiile și prin multiplele forme în care și-a exprimat gândirea și sentimentele, prin tribulațiile în comportament, prin "pielea de cameleon" pe care și-a îmbrăcat-o toată în delungă-viață (1694-1778), rămânând, totuși, în esență, el însuși. Voltaire: poet și moralist, istoric și scriitor în toate genurile literare, polemist necruțător și slujbaș inobedient la Curțile regale, curtezan și filosof, sfetnic de monarh filosof.

Unii, ca Mme d'Épinay, susțin că nu respectă nimic, că își bătea joc de orice și de orice. Alții îl socoteau "înseisabil" din pricina contrasterelor pe care le prezintă moralul și fizicul său". (Percy et Mangras). Nicolae Iorga l-a portretizat cu cerneală acidulată: "E revoluționar la douăzeci de ani pentru a se face mai iute vizibil. Bastilei trebuie să-i fie recunosător pentru că, în confortabile-i cămărute, a găsit un spor de popularitate... A primit pensii de la Curte și, când i-au fost refuzate, s-a plâns doamnei de Pompadour. A vrut să intre în serviciul lui Frederic al II-lea și, izgonit, a aruncat insulte unde și întinsese lingurirea... Instalat ca un prinț la Ferney, pe teritoriul liber, a luat drepturi feudale și a exploatat lucrători la ceasornice. A venit spre moarte la Paris pentru a primi ovații de la toată nobilimea, cu Maria-Antoineta în frunte, precum în "exilul" său se oferise admirării tuturor printrilor". Joseph de Maistre e și mai dur: Voltaire e omul "în măinile căruia iadul și-a adunat toate puterile"; e "însuportabil în istorie, în ciuda artei sale, a eleganței stilului său, nici o calitate nu poate înlocui pe cele care-l lipsesc și care sunt temeiul istoriei: gravitatea, buna credință și demnitatea".

Dar admiratorii sunt mult mai numeroși și mai nepărtinitori decât denigratorii. Condorcet începe biografia pe care l-o consacra cu propoziția: "Viața lui Voltaire trebuie să fie istoria progresului pe care artele l-au datorat geniu lui său, puterii pe care el a exercitat-o asupra opinioilor secolului său, în sfârșit, acest lung război împotriva prejudecătorilor, declarat din tinerete și susținut până în ultimele clipe". Este omul de spirit prin excelență, scrie Paul Valery, cel mai subtil dintre oameni, cel mai prompt, cel mai conștient". Jean Orieux, unul din cei mai recenti biografi, e convins că "a povestit viața lui Voltaire și a încercat imposibilul". Pentru că, în fond, viața acestui "multi-form" "este un balet", semănând mai degrabă cu o flacără nebună decât cu un om. Unii au spus că a semănat, răzând, sămânța revoluției. Ca poet a început cu epopeea "Henriade". Ca prozator a realizat "Candid" și "Zadig". Ca scriitor de teatru a dat lumii "Brutus" și "Mahomed". Ca istoric a venit cu "Istoria lui Carol al XII-lea al Suediei", "Secolul lui Ludovic al XIV-lea", "Istoria Rusiei în timpul lui Petru cel Mare" și "Eseu asupra moravurilor", care nu-i altceva decât o istorie a evului mediu scrisă de un mare literat și de un filosof "raționalist pozitiv și utilitar" (Labrousse), care nu iubea de fel biserică și ura orice formă de tiranie. Este, în cultura umană, creatorul filosofiei istoriei. Si în tot ce a scris, în "Dicționar filosofic", "Scrisori engleze" și, mai cu seamă, în "Eseu", a combătut virulent ignoranța, superstiția, fanatismul, intoleranța, prostia, războiul, barbaria, tirania. De aceea, Paul Hazard îl numește "omul "marele închizitor al ideilor obscure". Superstitia era concepută de filosofii iluministi ca un "exces al religiozității în general", ca un cult "fals, rău dirijat,

plin de spaime zadarnice, contrarații și ideilor sănătoase pe care trebuie să le avem despre ființă supremă". Voltaire definește superstiția ca fiica denaturată a religiei, care s-a îndepărtat de puritatea maternă din momentul când a forțat oamenii să-și jertfească propriii filii, sub pretext că trebuie să-i oferi lui Dumnezeu ceea ce aveau mai scump. Sau: "Se pare că orice superstiție are ca principiu un lucru natural, dar ca multe alte erori, s-a născut dintr-un adevăr de care s-a abuzat". Superstițiile au făcut "din aproape întregul glob o vastă vizuină de animale feroce". Superstiția se nasc pretutindeni pentru că popoarele ignorante confundă semnele cu lucrurile însele. Datoria unui istoric, a unui filosof este să divulge și să combată superstițiile și fanatismul oriunde s-ar afla. Scopul principal al tuturor religiilor este îspășirea: "Omul a simțit totdeauna nevoie de iertare, dar fanatismul l-a făcut necruțător, intolerant". Istoria îi arată lui Voltaire că "toate popoarele au crescut în magie, astrologie, în oracole, în influențele lunii. Dar explicația magiei este tot ignoranță: "Oare toți savanții înație de Copernic nu credeau că pământul stă nemîșcat în centrul lumii?" Deci dezvoltarea științei înseamnă dispariția ignoranței și, implicit, a miturilor, a magiei. Problema miracolelor în istoria Greciei, a Romei și a evreilor îl incită la ironii usturătoare: "Dacă Jupiter, culcându-se cu Alemana, face o noapte de 24 de ore", înseamnă că pământul s-a oprit "în drumul său și a rămas nemîșcat 12 ore... lată o revoluție a întregului univers, în folosul unei femei din Teba Beotiei". După părerea lui Voltaire, prima și cea mai gravă eroare din istorie a fost suveranitatea bisericii. Ea a cultivat ignoranța și superstiția, a promovat fanatismul și intoleranța. A doua se numește despotismul politic, tirania exercitată asupra popoarelor, forme politice care, până la urmă "sunt cauza imperiilor și a națiunilor".

Stăpânit de viziunea lumii călăuzită de rațiune, Voltaire caută să depisteze și să combată prin ridiculizare toate ideile retrograde, nocive, care în istorie îl loc. Categoric și fără drept de apel acuză "politica" vinovată pentru modul cum folosește, cum speculează ignoranța popoarelor ca să-și perpetueze pozițiile și menținerea la putere: "Când o veche eroare să astatorește, politica se servește de ea ca de o zăbală pe care vulgul și-a pus-o el însuși în gură". Totodată, condamnă "gloata", poporul care "pone în mișcare superstiția", devenind apoi sclav al ei. Vrăjitorile sunt "plăgile neamului omenesc". Dar mai gravă, mai revoltătoare decât ignoranța și ceremoniile izvaditoare de superstiții îl apare lui Voltaire înșelătoria practicată de biserică medievală: vinderea indulgențelor, a actelor de iertare, a dispenselor de păcatele săvârșite: "Toate impudicitățile, oricără de monstruoase, aveau preț fix. Se obținea iertare nu numai pentru păcatele trecute, ci și pentru cele pe care individul avea poftă să le facă". Actele de indulgență constituiau "un straniu abuz", care a adus enorm prejudicii moralei sociale, conștiinței oamenilor. Totodată, el condamnă "fanatismul săngeros" al protestanților care a pricinuit îndelungi și sănăroase războaie religioase. Citează celebrul proces al vrăjitorilor din Salem, arătând că, în sfârșit, când "boala a încetă", o boală psihică obștească, iar "cetățenii Noii Anglia și-au recăpătat judecata, toți s-au îngrozit de propria lor nebunie".

Pentru Voltaire fanatismul este "o demență religioasă, sombră și crudă", "o maladie care se molipsește ca vărsatul". Este efectul "unei false conștiințe care servește religia capriciilor imaginării și desfrâul pasiunilor. Nu-i adversar al religiei, ci al proseniei, al superstițiilor și fanatismului, întreținute de slujitorii religiilor abuzând de ignoranță și de iraționalitatea mulțimilor. Face aici o comparație plătită: "Un om care-și primește religia fără discernământ nu se deosebește de boul care se lasă înjugat". Scoate în evidență, cu stăruintă, fanatismul crud din istoria evrelor, din religia și morală lor. Observă cu amărăciune că: "Învățătorul divin al creștinismului, trăind în umiliță și pace, a practicat iertarea păcatelor, dar Sfânta și blânda lui religie a devenit înumană prin violențele și intoleranța noastră". Si exemplifică prin persecuțiile practicate împotriva husișilor, prin crimele din noaptea Sf. Bartolomeu, prin masacrările din Irlanda, săvârșite de armata

ngleze și prin cele 12 milioane de oameni sugraumiți în America, în numele lui Hristos și a preamilostivei Maica Domnului. Astfel, fanatismul a dus la crime oribile. Cruciaile sunt societate de Voltaire drept o înarmare a "Occidentului împotriva Orientului". Ele au făcut "ca milioane de europeni să piară în Asia". Cruciaile au fost victimele unei "furii epidemice", alimentată de religie, a unui "flagel", impuls de interes foarte pământești, cum nu mai lovise niciodată spătul umană. Pe Papa Urban al II-lea îl face vinovat de organizarea cruciaiei poporului și răspunzător de tot dezastrul care a urmat: moartea a peste două milioane de oameni în expediții și războaie absurde. E convins că expedițiile cruciate au ruinat Franța sau Bizanțul, îmbogățind negustorii și armatorii venetieni. Fanatismul și cruzimile practice în vremea revoluției din Tările de Jos îl dă lui Voltaire "accese de paralizie". Auzind despre acea "întrecere de a ucide"; "pana cade din mâna văzând cum se poartă oamenii cu oamenii". Pe când lucra la Secolul lui Ludovic al XIV-lea, scria unui prieten: "De când am început capitolul despre calvinism". Istoria mea devine istoria nebunilor". E convins că vremuri sănăroase au trăit toate popoarele: "dar poporul englez a dus la eşafod mai numeroase flințe umane decât tot restul Europei". Si dacă ar fi trăit și dincioace de revoluția din 1789, ar fi constatat că recordul întru fanatism ar fi revenit Franței. În istorie s-a cultivat adesea conștiință fanatismul. Astfel, îl acuză, de pildă, pe Cromwell pentru cuvântul către generalul Fairfax: "Cum vrei ca niște hamali din Londra și niște băieți de prăvălie, nedisciplinați, să reziste unei nobilimi însuflate de fantoma onoarei? Să le înfățișăm o fantomă și mai mare: fanatismul. Dușmanii noștri se lupă numai pentru rege; să conviingem oamenii noștri că fac războiul pentru Dumnezeu. Dați-mi o patență și mă duc să ridic un regiment de frați uciși și vă asigur că voi face din ei niște fanatici invincibili". Fanatismul a făcut ravagii și în secolul al XVII-lea și chiar în "secolul luminilor", ca un monstru de mii de ori mai primejdos decât ateismul filosofic. El e în stare a infesta toate taberele, toate spiritele, toate epociile. Dar istoria arată că această "maladie infecțioasă" poate fi vindecată. Medicul ei este rațiunea. Condorcet citează răspunsul lui Voltaire dat celor care-l întrebau ce va face omenirea fără prejudecăți și fanatism: "V-am eliberat de o bestie feroce care vă devora și voi mă întrebă ce pun în loc?" În loc, nobila libertate de a gândi și acționa rațional. Si cu patetism: "Popoare, rațiunea vă îmbârzaște moravurile: Regi, ea vă înțelesc".

Rațiunea opune ferocițății fanatismului blândețea toleranței și raționalității umanității. Deci toleranța înseamnă, în fond, libertatea de a acționa conform dreptei judecății umane. Voltaire a scris chiar un "Tratat asupra toleranței" și a creat "Filosofia istoriei", unde amintește că toleranța tuturor religiilor era "la romani o lege naturală, gravată în inimă tuturor oamenilor. Căci cu ce drept o ființă pământeancă poate săli o altă ființă a gândi ca dânsa?" Emite totuși ideea că prin contrast, excesul de fanatism, ca și excesul de tiranie, zâmيسesc libertatea. Este încredințat că în Anglia "filosofia a distrus fanatismul", iar prin Constituție, țara a izbutit "să repună toți oamenii în toate drepturile lor naturale, de care sunt despușăti în aproape toate monarhiile". În articolul "Despre presbiterieni", din "Scrisori filosofice", are un pasaj semnificativ privind toleranța în cadrul unei activități lucrative: "Intrați în Bursa din Londra, acest loc mai vrednic de respect decât multe curți regale: veți vedea adunați acolo în folosul oamenilor pe trimișii tuturor națiunilor. Acolo, evreul, mahomedanul și creștinul tratează unul cu altul, ca și cum ar fi de aceeași religie și nu numesc necredințoși decât pe cei care dau faliment; acolo, presbiterianul se încredează în anabaptist, iar anglicanul primește făgăduiala quakerului. La ieșirea din aceste pașnice și libere adunări, unii merg la sinagogă, alții se duc să bea; unul pleacă să se boteneze într-un butoi mare în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh; celălalt taie prepușul fiului său și bolborosește deasupra copilului niște cuvinte ebraice pe care nu le înțelege; iar alții se duc la biserică lor și, cu pălărie pe cap, ascultă inspirația divină: și toți sunt mulțumiți". Concluzia trasă din acest exemplu, prezentat cu fină, dar usturătoarea lui ironie, privind mobilul toleranței conlucrări: "Dacă în Anglia n-ar exista decât

o singură religie, ne-am teme de despotism; dacă ar fi două, s-ar sfâșia între ele; dar sunt treizeci și trăiesc în pace și fericire". Pentru că, în fond, "un englez, ca om liber, se urcă la cer pe calea care-l place".

Ca toti iluministi, Voltaire a nutrit față de război o profundă oroare. Chiar cel mai aprig susținător al războiului recunoaște că el "aduce totdeauna după sine ciumă și foamețe". Si cu ironie: "Design că arta de a pesti ogoarele, de a distrugă locuințele, de a provoca anual moartea a patruzeci la sută din populație este o artă foarte frumoasă...". Cei aflați în război se călăuzesc de "un singur gând: acela de a face că mai mult râu cu putință". Condamnă "palavragii plătiți", oratori care "trăncănesc împotriva dragostei de oameni și ridică în slăvă această crimă care e războiul, cauză a tuturor flagelurilor și crimelor". Războaiele evului mediu nu au adus decât pagube și nenorociri. Războiul "celor două roze din Anglia" a fost un vast teatru de carnagiu. Războaiele religioase din Franța au chipul unor "vremi de furie, de degradare, de calamită... Moravurile au devenit feroci prin războaiele civile". Dând serbare și distractii la Curte, Ecaterina de Medici a pregătit "ingrozitoarea noapte" a Sf. Bartolomeu, dovedind, încă o dată, că războiul este "cea mai oribilă dintre crimi". În timpul războaielor două, trei mii de persoane strâng "averi imense", profitând de nenorocirea obștească, lăsând restul locuitorilor "să geamă sub povara noilor impozite, ca să plătească o parte din datoria națională". În Anglia, de pildă, majoritatea cetățenilor se îmbogătesc de pe urma războaielor prădalnice. Sfichiște pe toti "mizerabilii doctori de suflete", cum a fost Bourdaloue, care au binecuvântat războaiele lui Ludovic al XIV-lea, războaie care au dus la secătirea și nenorocirea Franței, întunecând sfârșitul "regelui Soare". În numeroase pagini, Voltaire subliniază binefacerile păcii. După cea de la Alba-Chapelle, de pildă, "comerțul și înflorile de la Petersburg la Cadix; artele frumoase au ajuns pretutindeni la mare cinstă; o binefăcătoare legătură mutuală a funcționat între toate națiunile. Europa părea o mare familie reunărită după o epocă de certuri".

În articolul "Război" din "Dicționarul filosofic", Voltaire învinuiește "religiile artificiale" (biserică, naționalism, patriotism) pentru că îndeamnă popoarele la toate cruzimile săvârșite în comun: conjurații, devastări, tălhării, cuceriș, asalturi, jafuri, ucideri". Si aceasta pentru că "fiecare popor aleargă bucuros la crimă, sub steagurile stânului național".

Filosof moralist, iluminist prin excelență, Voltaire credea în rațiunea care poate vindeca toate neajunsurile și defectele umane. Rațiunea însemna la el o forță transcendentală: "Poate tot, judecă tot: este ultima zeitate".

Observațiile asupra deficiențelor umane și sociale, analiza și tratarea lor cu cele mai ironice și mai acidulante expresii, remarcate aici, sunt doar căteva firicele de aur și mercur, din uriașul număr de probleme pe care le dezbată ori le arde cu fierul roșu al ironiei și al punerii în ridicol, în numele adevărului și al rațiunii, îmbogătesc comoara de gândire a umanității. De aceea, Paul Valery îl portretează: "Nu, nu-i filosof. E un om care încercă totul: tragedie, epigramă, istorie, epopee, eseu și acea nemurărată corespondență; un om care l-a adus pe Shakespeare la modă, a asigurat și stabilit gloria lui Racine; care l-a studiat că se poate de bine, l-a celebrat și chiar l-a cântat pe Newton; care l-a zelemitisit pe Leibnitz; care a dus împotriva religiilor o guerilă perpetuă, dar a ridicat și a dedicat lui Dumnezeu însuși o biserică, la intrarea în locuința sa de la Ferney: Deo erexit Voltaire". Si acum, după trei secole, el se afirmă tot ca un "rege al spiritului european", pe care l-a reprezentat în arta literară, în istorie, în filosofie, în efortul de dărâmare a falșilor idoli, în purificarea moravurilor, în răzvrătirea luminii împotriva întunericului din cugetul oamenilor, în apărarea dreptății și libertății în lume, în doborărea principalei forme de despotism, de tiranie. Adică a pregătit revoluția în spiritele care, în 1789, aveau s-o treacă în realitate politică și socială. Si, ca părinte al acelei revoluții, convenționalii l-au așezat în Pantheon, sub inscripția: "Primește în acest loc, unde te-a înțelesc, o cărăuă de la om".

■ Dumitru ALMAŞ
■ Angela BANCIU

"LITERATURA SUBIECTIVĂ" și plăcerea de a scrie memorii

Motto:

"Plăcerea de a scrie memorii constă în a reorganiza în spiritul libertății ceea ce destinul a organizat odată sub constrângerea împrejurărilor"

L. Blaga

Gabriel Tepelea: "AMINTIRI ȘI EVOCĂRI"

Literatura subiectivă (Autobiografia literară, Corespondența dintre mari personalități creațioare, Jurnalul, Memoriile, Evocările etc.) are, firește, o istorie îndelungată. Începând din antichitatea greco-romană, specile acestea s-au decantat și s-au structurat continuu, dar au cunoscut o deosebită înflorire în tările apusene după al doilea război mondial, când mai toți marii oameni politici și foștii șefi de stat și-au scris și publicat memoriile.

La noi, tradițiile sunt mai firave, deși primul text scris în limba română e Scrisoarea boierului Neacșu din Câmpulung, de la 1521. De pe la 1830 încoace se cultivă și la noi mai intens aceste specii, dar abia în ultimii cinci ani, în climatul de libertate a cuvântului, au putut să apară unele lucrări de un deosebit interes.

Asupra acestui gen de literatură, care presupune o impecabilă deontologie (cinsti, obiectivitate, corectitudine, inteligență în exprimarea judecăților de valoare, subiectivitate, dar nu subiectivism exacerbat), se pronunță definitiv doar trecerea vremii, cu sfânta ei obiectivitate. Ea va aprecia mai exact valoarea acestui tip de lucrări și înținta morală a celor ce le-au scris în condiții de "libertate" foarte diferite, respectiv înainte de 1989: Lucian Blaga (Hronicul și cântecul vârstelor), Marin Preda (Viața ca o pradă), publicate după 1944, sau ale lui Sextil Pușcariu, Camil Petrescu, Radu Petrescu, Costache Olăreanu și, după această dată, Mircea Ziciu, Jurnal, 1993.

Există însă o categorie de lucrări apartinând "literaturii subiective", după expresia lui Tudor Vianu din studiul "Din psihologia și estetica literaturii subiective" (Opere X, Editura "Minerva", 1982), care au avut o soartă dureroasă și amară, autorii lor fiind privați o vreme de libertate sau de dreptul de a publica. Pomenesc doar de marea pedagog Onisifor Ghibu, de poetul Ion Caraion, de filosoful C. Noica, de omul politic C. Argetoianu, de criticii Steinhard, Emil Nanu, de istoricul David Prodan, ale cărui memori contin unele capitoale prea pline de patimă, de poetul și universitarul Petre Strihaian, din al căruia Jurnal am publicat câteva pagini în Caiete critice prin bunăvoiețalui Eugen Simion, la care se află acum manuscrisul, și, în vremea din urmă, de profesorul doctor și istoricul literar Gabriel Tepelea cu: Amintiri și evocări, apărută la Editura Fundației Culturale Române, 1994, asupra căreia vom poposi mai îndelung.

Câtă dreptate avea regretatul meu profesor, Tudor Vianu, când scria că "memoriile, confesiunile, autobiografiile, jurnalele intime și scrisorile alcătuiesc o grupare unitară, mai întâi prin caracterul celui care se exprimă în ele". Caracterul scriitorului, al omului politic și de cultură, Gabriel Tepelea, așa cum îl exprimă cartea la care ne referim, are puritatea înțelepciunii și omeniei românești, hotărârea intransigentă, dreaptă a firii românilor și luciul mormorei albe, în care se reflectă luminiș și umbrele a trei sferturi de veac.

Aici e locul să rog cititorul cu spirit de obiectivitate și judecată dreaptă și nu pe "specialistul exclusivist" - care s-a și pripit să-și manifeste exclusivismul - îl rog, deci, să înțeleagă că scriu, plăcut impresionat de valoarea documentară și artistică, de conținutul cărții, cunoscând bine multe din personalitățile evocate: filosoful D.D. Roșca, cercetătorul și traducătorul Avram P. Todor, poetul Ion Th. Ilie, Vasile Copilu Cheatră, istoricul Vasile Netea, despre

tin Vișă, condamnat la moarte de regimul lui Antonescu, condamnare de la care l-a salvat Iuliu Maniu, apoi condamnat la ani grei de temniță, de regimul stalinist, în anii negri evocați în cartea sa rămasă în manuscris, Din închisorile fasciste în gulagurile comuniste. Tulburătoare este evocarea familiei Lugoșianu, al cărei dramatism misăparecă depășește pe cel din tragediile grecești.

Acordând atenție faptele și suferințelor altora pe care le trece prin filtrul propriilor trăiri, Gabriel Tepelea nu vrea să ne spună, ca Montaigne, în cuvântul introductiv la celebrele sale Eseuri, din 1580: "Je suis la matière de mon livre".

În carte de evocări a lui Gabriel Tepelea, lectorul atent ar putea descifra: eu, epoca și camarazi mei de suferință suntem materia cărții mele.

O carte care se citește cu emoție estetică și folos.

O carte cinstită, scrisă după în-demnul lui Tacitus: "Sine ira et studio". Firește, fără prejudicii și fără mânie nemotivată, dar cu o omenie și durere sinceră, care condamnă mai ferm decât mânia viscerală, a altor autori de literatură subiectivă, celasă impresia că evocă sau notează impresii din trecut, mistificând date, contrafăcând evenimente, pentru a se putea lustrui pe ei, compunându-și o autobiografie de eroi, când ei sunt mici la suflet, când ei n-au fost decât niște caricaturi de naturi catilinare. Autorul cărții, luptătorul pentru libertate, eminent profesor și cunoșător temeinic al literaturii franceze, luptă și pentru Adevăr, căci, vorba poetului francez, "Quand la vérité n'est pas libre, la liberté n'est pas vrai" (Prevert).

În lumina adevărului, el realizează, în evocări aparent desperate, o înlanțuire de experiențe personale care devin puncte de pornire, pentru reflecție și sentimentele sale, rănduite într-un discret univers de autentică erudiție. A se vedea, în acest sens, evocarea profesorului francez, Yves Auger, prietenul lui Sadoveanu și Ion Al. Brătescu-Voinești, al eruditului căruia îl face, cu fine mijloace artistice, un portret fizic și moral pilditor și foarte expresiv: "Mic de statură, îmbrăcat aproape întotdeauna în nuanțe gri, cu ochi mari de un albastru spălăcit, cu părul desprăjiturat geometric de o cărare la mijloc, Auger intra în sală exact la ora fixată, făcea un schimb de saluturi cu consulul și ceilalți din asistență matăru trântind mai mult decât așezând pe catedră o servietă doldora de cărți. Își orânduia apoi cărțile din care intenționa să citeze și, după ce își strângea buzele ca pentru a le pregăti de lucru (excentrică observație de scriitor pentru a sugera că lectia se tinea în limba franceză, - n.n. I.D.B.) repeta întotdeauna ideea forță, concluzia ultimului curs". Impresionantă este evocarea romanistului de la Universitatea clujeană, Geoarge Giuglea, pildă de dăruire, de jertfă pe altarul științei.

În evocări sale, Gabriel Tepelea schițează portrete fizice și psihice de neuitat, realizează evocări și descrieri cu o minuție realistă, din anii studenției, în capitolul: "Boema clujeană "Gavriliada", sau din "Celaula 24" și închisorile de la Jilava și Aiud în Secvențe de galeră, aduce

substanțiale contribuții la cunoașterea istoriei literaturii române, în speță la cunoașterea lui Tudor Arghezi și G. Călinescu - atât de contestați azi de unii critici cu înșuși cameleonice - la înțelegerea savantului, prozatorului și dramaturgului Victor Papilian (1888-1956), "personalitate polivalentă, omniprezentă în Clujul interbelic", la Șerban Cioculescu și Lucian Blaga, "co-acuzați în procesul lui Vasile Netea".

Pînă de date interesante și folositoare, de savoare, humor și nostalgie sunt evocării cu privire la debutul unor scriitori, cu mai mult sau mai puțin noroc și talent, precum poetii: Ion Th. Ilie, V. Copilu Cheatră, Augustin Tătaru - colaborator "la reviste de stânga de la Cluj cu orientare democratică": "Tara de mâine" și "Tara nouă" - prozatorul V. Beneș, autorul nuvelelor fantastice Hanul roșu, apărute în prealabil în revista "Gând românesc", pe care Gabriel Tepelea îl va reîntâlni prin 1952, la închisoarea din Aiud, și prin 1955, în libertate, fiindu-i de ajutor la găsirea unui loc de muncă la cooperativa "Progresul - Cartonaje".

În toate evocăriile lui Gabriel Tepelea renasc locuri și oameni - unii în lumina omeniei lor funciare, alții în întunericul meschinăriei și lașității cu care s-au înconjurat în vremuri maștere și grele.

Chiar în cele mai răsolitoare pagini, Gabriel Tepelea judecă drept, obiectiv, ca un dascăl exemplar, de o înaltă ținută deontologică: până și în legătură cu faptele și oamenii, față de care subiectivitatea unui autor de prostă spătă și joasă ținută morală, s-ar fi manifestat numai pamfletar, tipând, urlând și bles-teze obiectivitatea, cu o nobilă dețășare morală.

Din această nobilă obiectivitate, prezintă în literatură subiectivă a lui Gabriel Tepelea, se îscă interesul deosebit al cititorilor pentru carte sa de Amintiri și evocări. Iată de ce aș parafrăza judecata sa aforistică despre Augustin Vișă, de la pagina 263: "Gabriel Tepelea memorialistul e la înălțimea lui Gabriel Tepelea, omul și luptătorul".

Rareori am avut atât de grăitor confirmarea adevărului că "nomine mutatur fabula de te narratur". Da, fraza vorbește de autorul Gabriel Tepelea, care, dintre toți autorii multiplelor lucrări de literatură subiectivă (jurnale intime, însemnări, memorii, scrisori, evocări etc.) apărute în ultimii ani, a șiut să fie un om de omenie, de o mare nobilă sufletească, un scriitor cu o remarcabilă forță de evocare, un creator de atmosferă și remarcabile portrete, un autentic istoric literar în rigoarea informațiilor despre sine și despre alții, un istoric drept și competent al unei epoci de o tristă istorie, observator al realităților din Transilvania interbelică, căreia, în 1940, i-s-a frânt trupul în două, și din România fără românism, în anii stalinismului, și ai cărei făuritori ziceau în temnițele ei, ca să lase străzile libere, să se plimbe "consilieri" străini pe ele. Amintiri și evocări e o carte care se cere continuată cu noi volume, intrucât atâtea lucruri interesante au rămas nespuse. E o carte sinceră care se citește cu durește morală, cu placere estetică și cu folos civic.

■ Ion Dodu BĂLAN

REVISTA
OPINIA
națională
TIPOGRAFIA **FED**
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:
Nicoleta ANGHEL
REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: București, Palatul Sporturilor și Culturii, Parcul Tineretului, Sector 4. Telefon 330.68.45

Costul unui abonament trimestrial este de 600 lei. Plata abonamentele se face prin mandat poștal sau dispozitie de plată pe adresa: Fundația "România de Mâine", Palatul Sporturilor și Culturii, Parcul Tineretului, Sectorul 4, București, Cont 451.00.972 - B.C.R. - S.M.B.. Abonamentele se pot face și prin oficile poștale din întreaga țară.

Revista "OPINIA NAȚIONALĂ" se află înscrisă în Catalogul de presă "RODIPET" la poziția 2111.

Cititorii din străinătate se pot abona prin "RODIPET" S.A. - P.O. BOX 33-57, Fax 0040-1-3129432 sau 3129433, telex 11995 - Piața Presei Libere nr.1, sect. 1 București - România.